

Bevándorláspolitika és antiszemitizmus az 1930-as évek Amerikájában

FRANK TIBOR

Az 1920-as évek végétől sajátos ellentmondás jellemezte az amerikai bevándorláspolitikát. Egyrészt nem akarták túllépni a megszorító törvények kereteit, másrészt tiszteletben kívánták tartani azt a hagyományos amerikai eszményt, hogy menedéket nyújtanak az elnyomástól szenvedőknek. Az I. világháború előtt Amerikának még nagyszámú munkaerőre volt szüksége, 1921 után viszont jobbára már csak a válogatott elitből volt hiány. A gazdasági igény és a humanitárius eszmények közötti konfliktus a faji tudatosság új és rút formájához vezetett, bár nem egyszer megjelent a szolidaritás és a humanitárius szellem is, a II. világháború előtt és alatt egyaránt.¹ Nagyon sajnálatos, hogy a gazdasági válság és a fajgyűlölet újjaszületése meghiúsította a bevándorlási törvényhozás liberalizálását, éppen egy olyan időszakban, amikor az amerikai nemzet nagyon sok európaiat megmenthetett volna az üldözéstől és a biztos haláltól. Herbert Hoover elnök tragikus tévedésben volt, amikor 1932 októberében kijelentette: „A külföldi országokban a demokrácia növekedésével jelentősen csökkent a politikai üldözés. Nem szükséges többé, hogy az Egyesült Államok menedéket nyújtson azoknak, akiket meggyőződésük miatt üldöznek.”²

Mindezek ellenére az Egyesült Államok 1941-es hadba lépése előtt összesen mintegy 250 000 menekültet fogadott be a náci Németországból.³

A fokozódó feszültséget a kvótatörvény „nemzeti eredet” cikkelye körüli országos vitában és az 1930-as években egyre növekvő antiszemitizmuson keresztül lehet a legjobban megfigyelni és kimutatni.

A német-amerikai körökben jelentősen nőtt az érdeklődés Hitler új Németországa iránt, és az Egyesült Államokban élő németek nácibarát szervezete, a *Freunde des Neuen Deutschlands* [Az új Németország barátai] és ennek újságja, a *Deutscher Weckruf und Beobachter* [Német ébresztő és

---

¹ Joyce C. Viallet: *A Brief History of U.S. Immigration Policy*. CRS Report for Congress. Washington, D. C.: Congressional Research Service, The Library of Congress, 1991. január 25. 12.

² Idézi: Robert A. Divine: *American Immigration Policy, 1924–1952*. New Haven: Yale University Press, 1957. 92.

³ Viallet: *A Brief History*, 13.

figyelő] igyekezett a nemzetiszocializmust és a Harmadik Birodalmat népszerűsíteni, amit jogos válasznak tekintett a „világot bekerítő marxizmusra”.⁴ Antiszemita támadásokra egyébként már Hitler hatalomra jutása előtt is sor került: a munkaügyi miniszter 1932-ben dühödt figyelmeztetést kapott, miszerint „a zsidók kezdik elhagyni Németországot (...), arra készülnek, hogy tovább utazzanak az Egyesült Államokba”, és sürgették a Munkaügyi Minisztériumot, hogy „állítsa le ezt a mocskos áradataot”.⁵ A fajgyűlölet más csoportokat is célba vett. A bevándorlás betiltását nem csak az az asszony óhajtotta, aki így írt a munkaügyi miniszternek: „Mindannyian arra a napra vágyunk, amikor New Yorkba érkezvén másokat is láthatunk majd, mint lengyel zsidókat, büdös olaszokat és orosz kommunistákat.”⁶

Érdekes módon az antiszemita agitáció már akkor erős volt az Egyesült Államokban, amikor a zsidóüldözés Németországban még nem öltött komoly méreteket. „Semmilyen körülmények között nem helyes erős zsidó befolyást engedni az Amerikai Egyesült Államokban, vagyis lehetővé tenni, hogy az amerikai születésű keresztények rovására ők tartsák kezükben a dolgokat” – fejezte ki véleményét 1938 decemberében Franklin D. Roosevelt elnöknek az antikatólikus, bevándorlásellenes Stephen Girard Tanács (Junior Order United American Mechanics). A Daughters of America [Amerika Leányai] elnevezésű nativista titkos társaság Nemzeti Tanácsa pedig annak adott hangot, hogy ellenzi az 1924-ben megállapított kvóták módosítását az Ausztriából és Németországból érkező (értelemszerűen: zsidó) politikai menekültek javára.⁷ Egyes esetekben a vetélytársaktól való félelem tovább keményítette a zsidó szakemberek bevándorlásával kapcsolatos nézeteket. Egy Eric R. Wilson nevű orvos például Los Angelesből azt panaszolta, hogy német és osztrák zsidó orvosokat engednek be az országba, „és ezek kapnak a Bevándorlási Hivatal jóváhagyásával működési engedélyt, holott egyes esetekben még a bizonyítványukat sem ellenőrizték”.⁸ Mások arról nyilatkoztak, hogy nemcsak a

---

⁴ A New York-i helyi csoport nagyszabású fesztivállal emlékezik meg 1934. december 12-éről a Yorkville-i Kaszinóban. The *National Archives and Records Administration*, Washington, D.C. (a továbbiakban: NA), Record Group (a továbbiakban: RG) 85, 55738/157.

⁵ [Névtelen] – Doak munkaügyi miniszternek, 1932. aug. NA, RG 85, 55639/617A.

⁶ Mrs. Henry Peeples – Doak munkaügyi miniszternek, Paris, 1931. nov. 17. NA, RG 85, 55639/617A.

⁷ A Nancy Hanks Council, No. 114, Daughters of America határozatai, Flushing, N.Y., 1938. dec. NA, RG 85, 55789/979.

⁸ Eric R. Wilson – a bevándorlási hivatalnak, Los Angeles, 1939. febr. 28. NA, RG 85, 55789/979.

német zsidók jelenlétét ellenzik, hanem bármely német menekültét, mivel azok „csaknem mind kommunisták, és ha tudjuk, hogy kommunisták (...), országunk nem engedheti meg magának, hogy meghívja őket itteni tartózkodásra”.⁹

1938–39 fordulóján rengeteg levél érkezett Roosevelt elnökhöz, melyek hangvétele valóban megdöbbentő, amennyiben a német és osztrák zsidó menekültek befogadása ellen szóltak. Egy meglehetősen tipikus levélíró írta 1939 januárjában: „Keresztényként és amerikaiként azt kell kérnem Öntől, aki szintén amerikai és keresztény, hogy szenteljen egy kis figyelmet először is saját népének, és csak utána aggódjon az orosz, román, lengyel és német zsidókért. Mélységesen sajnálom szomorú helyzetüket. De saját fajtám sorsa sokkal súlyosabban aggaszt.”¹⁰

1938. november végén „Egy állampolgár” szintén világos és hangos üzenetet juttatott el az elnökhöz: „Reméljük, a Kongresszus cselekedni fog, és leállítja az ide igyekvő zsidókat.”¹¹ Még a Kristályéjszaka (1938. november 9–10.) rettenetes híre (például a *The New York Times* november 11-i címdalán)¹² sem változtatott a legtöbb ember gondolkodásán: az elnöknek ekkor levelet írók zöme ezen a ponton felidézte a munkanélküliség adatait, és felkérte Rooseveltet, hogy elsősorban a belpolitikai témákkal foglalkozzék.¹³ „TÖRÖDJÜNK A SAJÁT DOLGAINKKAL!” kiáltott fel Helen F. Luth 1938. november 18-án, és hozzátette: „gazdasági gondok idején, amikor segélyprogramjaink már le vannak kötve, miért kellene újabb terheket rakni a máris túlterhelt amerikai polgárra?”¹⁴

A kérelmezők pénzügyi helyzete is sokat nyomott a latban: ha az illető igazolni tudta, hogy van elég pénze, és így „sosem válik közteherré”, akkor ügyét kedvező megítéléssel terjesztették a washingtoni Képviselőház

⁹ A 254-es tábor tagjai, P. O. of A. Camp – Franklin D. Roosevelt, 1938. dec. 9. NA, RG 85, 55789/979.

¹⁰ Walter J. Bott – Franklin D. Roosevelt elnöknek, 1939. jan. 22. NA, RG 85, 55789/979.

¹¹ „Egy polgár” – az Elnöknek, New York City, 1938. nov. 23. NA, RG 85, 55789/979.

¹² Kristallnacht. <http://en.wikipedia.org/wiki/Kristallnacht> (Utolsó letöltés: 2021. szept. 19.).

¹³ Marguerite Haag – Franklin Delano Roosevelt elnöknek, New York, 1938. nov. 20.; Marion Wall – Franklin D. Roosevelt, 1938. nov. 20.; [olvashatatlan] – a külügyminisztériumnak, Elmhurst, L.I., N.Y., 1938. nov. 16.; Mr. & Mrs. Sweeny, Chicago, Ill., 1938. nov. 20.; G. P. Winter – Franklin D. Roosevelt elnöknek, 1938. nov. 28. NA, RG 85, 55789/979. A zsidó menekültekkel kapcsolatos amerikai politika nagyívű áttekintését nyújtja: Arthur D. Morse: *While 6 Million Died: A Chronicle of American Apathy*. New York: Ace, 1968. Morse nem kapcsolta össze a zsidó menekültek amerikai politikai támogatásának hiányát és az antiszemita közvélemény megerősödését az Egyesült Államokban.

¹⁴ Helen F. Luth – az Elnöknek, Brooklyn, N.Y., 1938. nov. 18. NA, RG 85, 55789/979.

elé. Példa erre Ungár Ernő üzletember esete, akinek budapesti ruhaárúházában 250 alkalmazott dolgozott, és aki New Jerseyben vásárolt egy nagy farmot. Neki tehát elegendő bizonyíték, azaz pénz állt a rendelkezésére, „szívesen látott idegen volt, akit be lehet bocsátani az országba”.¹⁵

A pénz valóban sok esetben tette kívánatosá az idegeneket. Nem feltétlenül volt azonban elegendő. Az Amerikai Egyesült Államok Képviselőháza Bevándorlási és Honosítási Bizottságának kérdéseiből kitűnik, hogy az 1939–1942 közötti években valójában a pénzügyi stabilitás, a jó jellem, a fiatal kor és valamilyen végzettség kombinációját keresték a jelentkezőkben. Hoffman Tibor és Magda asztalitenisz-bajnokok például azért kaphattak amerikai állampolgárságot, mert kiemelkedő sporteredményekkel rendelkeztek. Hoffmanék a U.S. Table Tennis Association [Amerikai Asztalitenisz Szövetség] meghívására 1939-ben érkeztek az Egyesült Államokba, és ahogyan elmondták a Ház Bevándorlási és Honosítási Bizottságának, egyszer csak „nem térhettek többé haza szülőföldjükre”,¹⁶ valószínűleg zsidó származásuk miatt. George H. Foster ezredes, az Amerikai Asztalitenisz Szövetség főtanácsadója tanúsította, hogy Hoffmanék „nagyszerű emberek, nemes eszményeik vannak, és véleményünk szerint érdemes polgárai lesznek az Egyesült Államoknak”.¹⁷ Mr. Kramer, a Bizottság egyik tagja emlékeztette kollégáit egy hasonló esetre. Megemlített egy másik házaspárt, akiknek „Hitler minden tulajdonát elvette és elkobozta, mert zsidók voltak, de – tette hozzá – nagyon kiváló emberekről van szó, olyanokról, akiket én szívesen látnék ebben az országban”.¹⁸ Ez sokatmondó kijelentés volt, amely szerint a tehetősebb, a felsőbb osztályokhoz tartozó zsidókat szívesen látták, míg a szegényebb, alacsonyabb társadalmi osztályokhoz tartozókra nem tartottak igényt. Érdemes megjegyezni, hogy a Kongresszusban is elhangzott ilyen megjegyzés, amely szerint a zsidó közösségen belül osztályszempontok alapján kell megkülönböztetéseket tenni, és társadalmi helyzetüknek megfelelően a zsidókat eltérő bánásmódban kell részesíteni. Miután Hoffmanékat alaposan kifaggatták politikai nézeteik és pénzügyi helyzetük felől, a magyar

---

¹⁵ A Bill for the Relief of Ernest Unger [sic], House Report 7626, 1939. nov. 3., 76th Congress, 2d Session; Library of Congress: Law Library, RR (76) HIm-T.92, 5; Unpublished U.S. House of Representatives Committee Hearings, Committee on Immigration and Naturalization, 1939–1941.

¹⁶ A Bill for the Relief of Tibor Hoffman and Magda Hoffman, House Report 3315, 1941. febr. 12., 77th Congress, 1st Session; Library of Congress, Law Library, RR (77) HIm-T.43. 1.

¹⁷ Uo., 5.

¹⁸ Uo., 7.

kvóta „non-preference” [nem kiemelt] kategóriájába sorolták őket. Ebből is arra lehet következtetni, hogy ez a gyakorlat hasonló esetekben ekkorra már évek óta tartotta magát.

New York: a bevándorlók kapuja

„»Itt minden nagyobb, szélesebb, erőteljesebb és elevenebb«, gondoltam magamban, amikor Manhattan utcáit jártuk. London, Párizs, Berlin: mindegyiknek megvan a maga bája, de New York a felhőkarcolóival, az est leszálltakor felragyogó millió fényével lenyűgöző benyomást gyakorolt ránk, újonnan érkezettekre.”¹⁹ Martha Appel német író nő ragadta meg így a New Yorkba érkező bevándorló első benyomásait. Erich Mendelsohn német építész teljesen lenyűgözték az 1920-as évek derekán itt szerzett első élményei: „Gyors behajtott éttermek, görbületek, térzuhatag, tércsata, a győzelem véget nem érő eufóriája.”²⁰ Számára Manhattan volt „az új föld, a szabadság és a mögötte rejlő felmérhetetlen gazdagság, a legkalandosabb kizsákmányolás, az aranyásók és a világ meghódításának hírnöke, a világ kikötője”.²¹ A legtöbb európai ezt érezte, amikor megérkezett, és osztozott Edith Wharton író nő és tervező víziójában, aki a várost „óriási fenyegető tömegnek” látta a maga „lélektelen harsogásával”, „a fények mindent elnyelő ragyogásával, a túlekedő forgalom, a zsúfolt házak, életek, elmék nyomasztó hatásával...”²² Erich Mendelsohn lenyűgözte a város hirtelen növekedése. „A pénz előre nem látott felhalmozódása a bevándorlók kikötőjét páratlanul rövid idő alatt, robbanásszerűen a világ üzleti központjává tette.”²³

A német emigráns gyerekorvos és pszichológus Hertha Nathorff számára a Central Park jókedvű látogatói és magának a parknak a bája a szabadság érzetét adta. „...milyen gyönyörű a park. (...) Kemény hideg van, és a szembejövő emberek arca kipirult, barátságos és nevetős. Boldog, nevető emberek – milyen régóta nem volt részünk ilyen látványban! (...) Milyen elbűvölő ez a város, milyen óriási, milyen csodaszép. Ad majd ne-

¹⁹ Martha Appel: *The Sight of New York*. Kézirat, Memoir Collection of the Leo Baeck Institute, New York, közzétette: Mark M. Anderson (ed.): *Hitler's Exiles. Personal Stories of the Flight from Nazi Germany to America*. New York: The New Press, 1998. 207.

²⁰ Erich Mendelsohn: *Amerika. Bilderbuch eines Architekten*. Berlin: Rudolf Mosse Buchverlag, 1926. 21.

²¹ Uo., 1.

²² Edith Wharton: *Autre temps...*, Pomegranate Seed. In: *The New York Stories of Edith Wharton*. Válogatta: Roxana Robinson. New York: New York Review of Books, 2007. 291., 404.

²³ Erich Mendelsohn: *Amerika*, VI.

künk ez a város munkát és kenyeret? Holnap kora reggel hozzátok. Szeretném megszolgálni, hogy új hazám legyen.”²⁴ Azt is hamar észrevette, hogy „milyen zaklatott az élet ebben az országban. Még arra sincs idő, hogy megcsodáljuk ennek az elbűvölő városnak az összes szépségét. A technológia, a magas épületek, a hidak, az alagutak, a földalatti – szüntelen el vagyok bűvölve, de hol az idő, hogy mindezt feldolgozzam? Ellátogatni egy múzeumba, vagy, különleges kényeztetésként, egy moziba vagy egy hangversenyre – kinek van arra ideje és pénze?”²⁵

Gyorsan kiderült az is, hogy a bevándorlók a társaságot illetően magukra maradnak. A legtöbb bevándorló szeretett volna „az amerikai nép része” lenni, de hamar felismerték, hogy „a nyelv ismerete nélkül mindig idegenek maradunk”.²⁶ Nathorff ennek megfelelően kijelentette: „az itteni társaságunkat csaknem kizárólag bevándorlók alkotják, szinte mindenkit ismertünk már korábban, ők jelentik számunkra a haza egy darabkáját, ahogyan mi is az ő számukra (...). Hűséges barátok maradunk és igyekszünk támogatni egymást. Amikor azonban a régi hazáról beszélünk, a hangunkból kihallatszanak az el nem sírt könnyek.”²⁷

A legtöbb emigráns tehát saját társadalmi körére volt ítélve. Még Thomas Mann is felpanaszolta, amikor 1938 szeptemberében New Yorkba érkezett, hogy az angolja „még nagyon gyenge és szegényes”,²⁸ és társasági élete német bevándorló-társai körére szorítkozik. Az amerikaiakat „kliséket szajkózó üresfejűeknek” találta, bár hálát és nagybecsülést érzett irántuk. „...régén megszokott váróterem-napjainkat éljük szép-sorjában barátainkkal, [Bruno] Frankékkal, [Franz] Werfelékkal, [Wilhelm] Dieterléékkal, [Alfred] Neumannékkal, mindig ugyanazok az arcok, és ha egyszer adódik valami amerikai, az is olyan különösen sivár és barátságosan sztereotip, hogy az ember megint hosszabb időre megelégedi.”²⁹

---

²⁴ Hertha Nathorff: Arriving in New York. In: Anderson (ed.): *Hitler's Exiles*, 216. Eredetije: Wolfgang Benz (Hg.): *Das Tagebuch der Hertha Nathorff*. München: Oldenbourg Verlag, 1987.

²⁵ Nathorff: Arriving in New York, 219.

²⁶ Appel: *The Sight of New York*, 208.

²⁷ Nathorff: Arriving in New York, 220.

²⁸ Save Czechoslovakia. Addresses delivered by Dorothy Thompson and Thomas Mann (...) at the Save Czechoslovakia Meeting at Madison Square Garden, 1938. szept. 25., New York, Save Czechoslovakia Committee, [1938], 7. Carnegie Endowment for International Peace, Columbia University, Rare Book and Manuscript Library, Committee to Aid Czechoslovakia, Box 288, Folder 5, 102514.

²⁹ Thomas Mann – Bruno Walter: *Pacific Palisades*, 1943. május 6. In: Thomas Mann: *Levelek 1934–1955*. Budapest: Európa, 1967. 236.

Hasonló okokból Bartók Béla is magyar ismerőseivel vette körül magát New Yorkban. Megérkezésekor azonnal fogadták őt magyar barátai, mint például Rothman István bőrgyógyász professzor, Báron Gyula, Flesch Péter³⁰ vagy Sichermann István, csaknem mind orvosdoktorok és zsidók.³¹

Hannah Arendt nagy érzékenységgel és iróniával írta le azt a gyors identitás-váltást, amelyen a bevándorlók nagy erőlködve előbb-utóbb mégis átmentek, hogy új hazájuk részévé váljanak. „Azt mondták nekünk, hogy felejtünk; és mi gyorsabban felejtettünk, mint bárki feltételezte volna rólunk. Barátságosan emlékeztettek bennünket arra, hogy az új ország lesz az új otthonunk; és a Franciaországban töltött négy vagy az Amerikában töltött hat hét után mi mind úgy tettünk, mintha franciák vagy amerikaiak volnánk. (...) Egyetlen esztendő után az optimisták meg voltak arról győződve, hogy úgy beszélnek az angolt, mint az anyanyelvüket, két év után pedig ünnepélyesen megesküdték, hogy jobban beszélnek az angolt, mint bármely más nyelvet.”³²

Arendt kigúnyolta a túlbuzgó zsidó-német bevándorlót, aki azonnal annak az országnak a hű gyermekévé vált, ahova kényszerűségből beutazott. „A berlini Cohn úr, aki mindig 150 százalékos német volt, igazi német szuper hazafi (...) Prágában talált menedékre és igen gyorsan meggyőződéses cseh hazafi lett belőle – éppen olyan igazi és hűséges cseh hazafi, mint amilyen német volt (...). 1937 körül Cohn úr Bécsbe ment, és hogy ott elboldoguljon, határozott osztrák hazafiságra volt szüksége. A német megszállás arra kényszerítette Cohn urat, hogy elhagyja Ausztriát. Párizsba érkezett, és (...) felkészült, hogy a francia nemzethez hasonuljon és azonosítsa önmagát »őszünkkel«, Vercingetorix-szal. (...) Amíg Cohn úr nem lesz képes felfogni, hogy mi is ő valójában, azaz egy zsidó, addig senki sem jósolhatja meg, hogy még milyen örült átváltozásokon fog keresztül menni.”³³

Fontos tudni, hogy New York már több mint fél évszázada az átutazók társadalma volt: 1910-ben a város lakosainak 40%-át bevándorlók tették ki, és a második világháborúig a város „tele volt egyedülálló férfiakkal és

³⁰ Flesch Péter (1915–1969), jelentékeny bőrgyógyász kutatóprofesszor lett a University of Pennsylvania-n.

³¹ Flesch Péter – szüleinek, Budapest, 1941. nov. 25., a levél csak 1946. október 19-én érkezett meg a címzettekhez. A szerző gyűjteményében.

³² Hannah Arendt: *We Refugees. The Menorah Journal*, 1943. jan., repr. in Anderson (ed.): *Hitler's Exiles*, 254. Arendtről és hontalanságáról lásd: Linda K. Kerber: *Toward a History of Statelessness in America. American Quarterly*, Vol. 57. No. 3. (September 2005). 727–749.

³³ Arendt: *We Refugees*, 259.

nőkkel, akik Európában vagy Dél-Amerikában hagyták családjaikat”.³⁴ Ennek eredményeképpen viszonylag nyílt, vidám élet folyt a város több pontján, például a Boweryben, a Times Square-en és a tengerparti részeken.

Idegenyűlőlet és antiszemitizmus New Yorkban

A szédítő kreativitás légköre ellenére New Yorkban a magas munkanélküliségi ráta és az új bevándorlók tömegei csak növelték a város komoly szociális problémáit. 1922-ben James L. Ford kritikus a *New York Tribune*-ben a város „lakosságában meglevő óriási idegen származású elemről” írt.³⁵ A Lower East Side már igen korán rendkívül kozmopolita közösséggé fejlődött, ahol egymás mellett élt minden elképzelhető kelet-európai etnikai zárvány.

Bár sokan egyetértettek volna John Dos Passos-szal, aki 1933-ban úgy gondolta, hogy „ez a város nehezen feltörhető dió”,³⁶ az újonnan érkezettek – akár zsidó származásúak voltak, akár nem – hajlamosak voltak New Yorkban maradni. A különböző források némileg eltérő és ellentmondó számokkal szolgálnak, de a tendencia tartósnak tűnik. 1934 áprilisában a városba érkezett 2378 új német származású lakosból 1086 maradt New York államban. A 2194 „zsidó fajhoz” tartozó személyből is – akik számos ország kvótájából kerültek ki, köztük a németből – 1338-an maradtak New York államban, a többiek más államokba mentek.³⁷

1934-ben a becslések szerint 1000–1500 menekült élt New Yorkban vagy közvetlen környékén. „1933. július elseje óta kb. 3500 német emigráns érkezett az országba. Ebből 1500 a bevándorlók rendes útját követve érkezett, míg hozzávetőleg 2000 a Külügyminisztérium jóvoltából, amely a német helyzetre való tekintettel felnyitotta a sorompókat (...). Közülük csak mintegy 500-an hagyták el New York városát más úti célokért, és közülbelül 1500-an még mindig a városban vannak.”³⁸ 1934 júliusában a

³⁴ George Chauncey: *Gay New York: Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World 1890–1940*. New York: BasicBooks, 1994. 11.

³⁵ Idézi Angela M. Blake: *How New York Became American, 1890–1924*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006. 139.

³⁶ John Dos Passos: *The Big Money*. In: uó: *U.S.A.* New York: Library of America, 1996. 818.

³⁷ Cecilia Razovsky Davidson: Report of Situation of German Refugees in the United States, 1934. ápr. 18. Columbia University, Rare Book and Manuscript Library, Herbert H. Lehman Suite and Papers, James G. McDonald Papers, National Coordinating Committee, Cecilia Razovsky File, D356 H21.

³⁸ Cecilia Razovsky: Minutes, Meeting of Executive Committee of National Coordinating Committee for Aid to Refugees and Emigrants Coming from Germany, New York, 1934. jún. 29., Columbia University, Rare Book and Manuscript Library, Herbert H. Lehman

Committee for Aid to Refugees and Emigrants Coming from Germany [Németországból Érkező Menekülteket és Kivándorlókat Segítő Bizottság] 2000 és 4000 közöttire becsülte a New York Cityben élő német menekültek számát. „150-en szervező ügynökségeken keresztül érkeztek.”³⁹ 1935. február elejére az USA-ba bebocsátott 300 orvos legtöbbje New York államban élt.⁴⁰

Az ügynökségek eleinte optimistán látták a helyzetet. „Nagy számban New York városában élnek most, ahol a munkanélküliség problémája nehezen oldható meg. Ennek ellenére a német zsidó menekültek egyik bizottsága által összehívott ülésen arról számoltak be, hogy az általuk regisztrált menekültek egyharmadáról a rokonaik gondoskodnak, egy másik harmaduk elegendő pénzt hozott magával, tehát elboldogul, amíg nem talál állást magának. Kb. 36 újonnan érkezettnek van szüksége azonnali tanácsokra és segítségre, hogy kitarsson. Az itteni kétségbeesítő munkanélküliséget tekintve ez igen reményt keltő eredmény.”⁴¹

1934 tavaszán még úgy tűnt, hogy a bevándorlás fokozatos, kezelhető folyamat. Az érdekelt társadalmi ügynökségek véleménye szerint a befogadás azért volt sikeres, mert a bevándorlók lassabb ütemben érkeztek, és nem olyan tömegben, hogy „tönkretegyék a rokonokat és a probléma iránt érdeklődő ügynökségeket.”⁴²

Érthető, hogy az európaiak New Yorkban kívántak maradni. A sokak által emigráns egyetemnek tekintett New School for Social Research-be felvett francia tanársoport óhaját „különösen az ott meglett »európai légkör« ösztönözte; valamint az a tény, hogy legtöbb európai menekült-barátjuk is New Yorkban élt; így azután kevésbé érezték magukat »hontalannak« ebben a városban, mint ahogyan az USA bármely más részében érezték volna”.⁴³ Ragaszkodásuknak más oka is volt: New Yorkban a

Suite and Papers, James G. McDonald Papers, National Coordinating Committee, Cecilia Razovsky File, D356 H21.

³⁹ Minutes, Board Meeting, Committee for Aid to Refugees and Emigrants Coming from Germany, New York, 1934. július 23. Columbia University, Rare Book and Manuscript Library, Herbert H. Lehman Suite and Papers, James G. McDonald Papers, National Coordinating Committee, Cecilia Razovsky File, D356 H21.

⁴⁰ Walter M. Kotschnig – Dr. Samuel Guy Inman, 1935. febr. 21. Columbia University, Rare Book and Manuscript Library, Herbert H. Lehman Suite and Papers, James G. McDonald Papers, Walter M. Kotschnig File, 1935–1936. ápr., D356 H20.

⁴¹ Cecilia Razovsky Davidson: Report of Situation of German Refugees in the United States, 1934. ápr. 18. Uo.

⁴² Uo.

⁴³ A[...] B[...] to Thomas Baird Appleget, New York, 1941. okt. 24. Rockefeller Archive Center (a továbbiakban: RAC), Rockefeller Foundation Archives, RG 1.1, Series 200, Box

tudósoknak lehetőségük nyílt arra, hogy kiegészítsék a New School-tól kapott, meglehetősen sovány fizetésüket, amire máshol nem lett volna módjuk. „Arra mindig is gondoltam, hogy ezek az emberek keresni fognak egy kis pénzt folyóiratokba szánt cikkek írásával; de azt nem is gyanítottam, hogy egyesek tanácsadói megbízások révén akár meg is duplázák a fizetésüket”⁴⁴ – kapta a felháborodott hírt Thomas B. Appleget, a Rockefeller Alapítvány alelnöke, később a Brown Egyetem alelnöke.

A menekültproblémával foglalkozó amerikai intézményeket hamarosan aggasztani kezdte, milyen sok zsidó szakember él New Yorkban. Nagy valószínűséggel erre vonatkozik az a jelentés is, amelyet a Nemzeti Koordinációs Bizottság igazgatótanácsának elnöke 1934 végén kapott: „Chamberlain professzor és Sulzberger úr közös levelet írt sok városnak az országban, kérve, hogy alakítsanak helyi bizottságokat városukban a menekültek megsegítésére, és vegyenek át néhány menekültet New York Citytől. (...) Chamberlain professzor úgy érzi, hogy ha Miss Razovsky útra kelne a menekültek információkkal bővített listáival, akkor a menekültek közül néhányat bizonyára az ország belső területeire is el lehetne küldeni.”⁴⁵

Az is kiderült, hogy „New York az egyetlen állam, amely engedélyt ad az orvosoknak a praktizálásra, de a kérelmező nem várhatja el ugyanezt a többi államtól. Ezért a bevándorló orvosok zöme itt telepedett le, amit az amerikai orvosok sérelmeznek.”⁴⁶

A zsidó ügynökségek az elsők között érzékelték, milyen veszélyes, ha a zsidó szakemberek New York városában tömörülnek. A Hilfsverein der Juden in Deutschland e. V. [Németországi Zsidók Segélyegyesülete] 1935 végén elismerte, hogy „nem járható út, hogy az összes bevándorolt orvos N. Y.-ban maradjon. Részünkről mindent megteszünk, hogy felhívjuk erre a figyelmüket, és megkíséreljük máshova irányítani az érdeklődőket.”⁴⁷

47, Folder 537. Applegetről lásd: Appleget, Thomas B. From Martha Mitchell's *Encyclopedia Brunoiana*. http://www.brown.edu/Administration/News_Bureau/Databases/Encyclopedia/search.php?serial=A0400 (Utolsó letöltés: 2021. szept. 22.).

⁴⁴ A[...] B[...] to T. B. Appleget, New York, 1941. okt. 24. Uo.

⁴⁵ Cecilia Razovsky: Minutes of Meeting of Board of Directors of the National Coordinating Committee, New York, 1934. dec. 31. Columbia University, Rare Book and Manuscript Library, Herbert H. Lehman Suite and Papers, James G. McDonald Papers, National Coordinating Committee, Cecilia Razovsky File, D356 H21, 4.

⁴⁶ Uo., 3–4.

⁴⁷ Hilfsverein der Juden in Deutschland e. V. – Emergency Committee in Aid of Deplaced [sic] Foreign Physicians, Berlin, 1935. nov. 21. RAC, Alfred E. Cohn Papers, RG 450 C661-U, Box 13, Folder 31.

Amint tehát elkezdtek nagy számban érkezni az európai menekültek, nyilvánvalóvá vált, hogy New York számára egyre növekvő kihívást jelenthetnek. A National Coordinating Committee for Aid to Refugees [Menekülteket Segélyező Nemzeti Koordinációs Bizottság] részéről Jacob Billikopf számolt be azokról a nehézségekről, amelyekkel már 1937 elején találkozott: „Szorosan együttműködünk a New York nagytérsegi bizottság foglalkoztatási irodájával, hogy munkát találjunk azoknak, akik nem kívánják elhagyni New Yorkot. Vagy fél tucat áruházban személyesen beszéltem a vezetőikkel, és kértem, hogy működjenek együtt a foglalkoztatási irodával. Vannak menekültek, akiknek az érdekében legalább egy tucat emberrel beszélünk, és számolatlanul írtuk a leveleket. Amikor kiderül a várost elhagyni szándékozó kérelmező számára, hogy valamilyen okból nem tudunk számára a városon kívül munkahelyet találni, akkor, a foglalkoztatási irodával együttműködve, igyekszünk megfelelően gondoskodni róla New Yorkban.”⁴⁸

Ugyanannak az évnek a végén Jacob Billikopf arról panaszkodott, hogy „a New York térségi bizottság végül is (...) azért van, hogy magára vállalja a probléma oroszánrészét”.⁴⁹ De hozzátette: „Legalább 25 vagy 30 egyén vagy család, akik számára találtunk munkát, az utolsó percben mégsem volt hajlandó elhagyni a várost.”⁵⁰

A rákövetkező évben már nyilvánvaló jelei voltak annak, hogy „a menekültáradat megemészthetetlen”. 1938 augusztusában a Rockefeller Alapítvány is szükségesnek ítélte, hogy a menekülteket New Yorkból az Egyesült Államok más részeibe irányítsák. Ennek szükségességét az USA zsidó közössége is felismerte. Egy 1938. szeptember 17-re szóló meghívó úgy utalt erre, mint amely „történelmi pillanat az amerikai zsidóság életében”.⁵¹ „A Resettlement Division of the National Coordinating Committee [a Nemzeti Koordinációs Bizottság Letelepítési Részlege] az elmúlt három hónap során átszervezte programját és szervezeti struktúráját, hogy lehetővé tegye és megkönnyítse, hogy a menekültek jóval nagyobb számban költözhessenek el New York City-ből, a befogadó kikötőből az Egyesült Államok más vidékeire és közösségeihez. Az elmúlt év során egy sor esemény ráébresztett bennünket arra, hogy nem engedhetjük, hogy a

⁴⁸ Jacob Billikopf – Joseph P. Chamberlain, New York, 1937. máj. 6., csatolva Jacob Billikopf – John Whyte, 1937. jún. 9. Uo., Box 2, Folder 7.

⁴⁹ Jacob Billikopf, National Coordinating Committee – William Rosenwald, New York City, 1937. dec. 1. Uo., Box 5, Folder 5.

⁵⁰ Jacob Billikopf – Joseph P. Chamberlain, New York City, 1937. máj. 6. Uo., Box 5, Folder 5.

⁵¹ William Rosenwald – Dr. Alfred Cohn, 1938. aug. 25. Uo., Box 13, Folder 35.

menekültek tovább zsúfolódjanak New York City-ben. Mind a menekültek, mind az amerikai zsidóság jó híre és biztonsága érdekében feltétlenül szükséges, hogy ezt a problémát alaposan és hatékonyan kezeljük.”⁵²

A Rockefeller Alapítvány átérezte a New Yorkban összezsúfolódott emberek nyomását, és 1941-ben ismét felszólalt a menekülteknek a nagyváros körzetében érzékelhető „nagyfokú koncentrációja” ellen: „Azok a tudósok, akik az európai rémuralom elől menekültek Amerikába, hajlamosak New Yorkban maradni. Ez az a kikötő, ahova megérkeznek, itt találkozhatnak más menekültekkel, akikkel beszélhetnek tapasztalataikról, és természetesen vonzza őket a New York School for Social Research és a többi New York-i intézmény szíves vendéglátása. Néhányan – gazdasági, politikai szakemberek, mérnökök és más műszakiak – New Yorkban megtalálták a módját, hogy olyan nagy vállalatok konzultánsaiként alkalmi keresethez jussanak, amelyeknek üzleti érdekeltisége van a hadiiparban, vagy információkkal látják el a külügyekről írókat. Mindez oda hatott, hogy a nagyváros körzetében igen sok menekült tömörült össze” – írja az Alapítvány igazgatótanácsának bizalmas havi jelentése 1941 októberében.⁵³

1941-ben az Emergency Committee in Aid of Deposed Scholars [Menekült Tudósokat Segítő Válságbizottság] is kételkedett abban, hogy „ez a koncentráció egészséges lenne”.⁵⁴ Ők is úgy érezték, a jobb elosztás mind a menekültek, mind az ország számára kívánatos lenne. „Ha ezek a kiváló emberek Hitler számára veszteséget jelentenek, nekünk viszont nyereséget, akkor osztozni kellene rajtuk. Az intézményeknek egész Amerikában tudniuk kell róluk, és meg kell ragadniuk az alkalmat, hogy hasznosítsák szolgálataikat. Ha pedig e gyökerüket vesztett emberek jövőjére is gondolunk, akkor igyekezni kell őket a lehető leghamarabb állandó álláshoz juttatni. Az elmúlt évben a [Rockefeller] Alapítvány 10 000 dollárja lehetővé tette, hogy a Bizottság teljes munkaidőben alkalmazza dr. Laurens H. Selye-t mint vezetőt. Különleges feladata az volt, hogy beutazza az Egyesült Államokat, főiskolákat és egyetemeket keressen fel, és kutassa a lehetőségeket, hogy hol lehet menekült tudósokat elhelyezni.”⁵⁵

1942-re a National Committee for Resettlement of Foreign Physicians [Külföldi Orvosok Letelepítésével Foglalkozó Nemzeti Bizottság] sajtókam-

---

⁵² Uo.

⁵³ Resettling the Refugee Scholars. Excerpt from Trustees' Confidential Monthly Report, 1941. okt. 1. RAC, Rockefeller Foundation Archives, RG 1.1, Series 200, Box 47, Folder 538.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Uo.

pányba kezdett, amelynek célja a közvélemény lecsendesítése volt, az ugyanis nagyon nem örült a bevándorolt orvosoknak. Az elején a *The New York Times* tele volt olyan cikkekkel, amelyek a külföldi orvosokra vonatkozó szabályok könnyítését sürgették, és hasonló írások jelentek meg a *Philadelphia Bulletin*ben és a *Boston Herald*ban is.⁵⁶ „A Rockefeller Alapítvány még ekkor is természetesnek találta, hogy a menekült tudósok a [keleti] tengerpart közelében fekvő városi központokban tömörülnek. A legtöbb magánintézmény ezeken a helyeken található, és ott van a menekülteket segélyező szervezetek többsége is. Ez a koncentráció érthetőnek tűnik, hiszen sok állami intézménynek nehézséget okozna, ha állami pénzből kellene fizetéseket folyósítania. Az is igaz, hogy a kikötők közelében, ahova a menekültek érkeznek, több hír várható az érkezőkről és szükségleteikről.”⁵⁷

Az Alapítványnál köröztettek egy memorandumot, amely elismerte és értékelte, hogy „A tengerparti intézmények – New Englandtól Washingtonig – mindent megtettek, hogy kutatóprogramjaikban – ha már oktatási programjaikban nem sikerült – jelentős számú idegent alkalmazzanak. Ezek a csoportok rosszul járnának, ha egy általános érvényű rendelet alapján a parttól száz vagy ki tudja hány mérföldnyi sávból evakuálni kellene a külföldieket, hiszen a nagyobb intézmények közül a Harvard, a Yale, a Columbia, a New York University vagy a New School, a kisebbek közül pedig a Haverford, a Swarthmore és a Bryn Mawr segítőkészek voltak, és álláshoz juttatták a gyökerüket vesztett tudósokat. Hasonló a helyzet a Csendes-óceán partvidékén, Stanfordban (Kaliforniában), nem is beszélve az Food Research Institute-ről [Élelmiszerkutató Intézet], vagy a Hoover Institution on War, Revolution and Peace és a Huntington Collections könyvtáráról.”⁵⁸

1943 végén már attól féltek, hogy New York metropolisában, de New York államban is „túlsúlyba jutnak a zsidó orvosok”. Fennállt a veszély, hogy a diplomás zsidó bevándorlókról New Yorkban kialakult negatív kép elterjed az egész országban. Amint a Nemzeti Menekültügyi Szolgálat végrehajtó bizottságának igazgatója 1943. december közepén írott jelentésében rámutatott, „az Egyesült Államokban kb. 6200 menekült orvos él”, és a becslések szerint „ebből a csoportból 4000-nél is többen kapnak New York államban működési engedélyt. (...) Több mint kétezeren

⁵⁶ *The New York Times*, 1942. jan. 31., febr. 7. és 21.; *The Philadelphia Bulletin*, 1942. jan. 22.; *Boston Herald*, 1942. jan. 25.

⁵⁷ AB to RFE, 1942. febr. 26. RAC, Rockefeller Foundation Archives, RG 1.1, Series 200, Box 47, Folder 540.

⁵⁸ AB to RFE, 1942. febr. 26. Uo.

valószínűleg New York városában praktizálnak majd.” A jelentés figyelemre méltó arra, hogy „normális körülmények között New York városban a 18 000 orvosból 7300 volt zsidó. A menekültek engedélyezése 50 százalékkal [sic!] fogja megnövelni arányukat. A háború után ez az arány tovább fog nőni, mert a jelen szükségállapotban, amely a háborús helyzetnek köszönhető, sok orvosgyermek enyhített felvételi megszorításain, hogy zsidó diákokat vehessen fel. Az amerikai születésű orvosok körében máris számos jelét lehet tapasztalni az elégedetlenségnek. A New York County Medical Society [a New York Állam Megyéinek Orvosi Társasága] például azt tervezi, hogy nem fogja megszavazni mindegyik új tagnak a »társult tagságot«. (Mivel az új tagok több mint 90 százaléka bevándorolt orvos, logikus arra következtetni, hogy a lépés ellenük irányul.)”⁵⁹

A Külföldi Orvosok Letelepítésével Foglalkozó Nemzeti Bizottság egy 1943-as jelentése nagyon komoly formában szólt az emigráns (azaz zömmel zsidó) orvosokkal szembeni előítélet veszélyeiről, „a jelenlegi ellenséges propagandáról és a menekült orvosokat támadó akciók hullámáról”. Harry D. Biele, a Nemzeti Bizottság titkára hozzátette, hogy „a zsidó közösség és egyes amerikai zsidó orvosok néhány esetben sajnos tápot adtak ezen érzelmeknek”. Ennek következtében, mutatott rá Biele, a Bizottságnak szokatlanul nagy a felelőssége a menekült orvosok ügyében, még az öt éves rezidensi ciklus után is.⁶⁰

Magyar-zsidó bevándorlók New Yorkban

Ebben a gyorsan modernizálódó és egyre inkább intellektuális városban a legtöbb közép-európai bevándorló – németek, zsidók, osztrákok és magyarok – tovább élte hagyományos életét, és ragaszkodott konzervatív életstílusához. A város lakosságának növekedését érdemes a 19. század végétől szemügyre venni. A közép-európai bevándorlók a 19. sz. végén jelentős mértékben okai voltak annak, hogy a város társadalmi összetétele akkor még furcsa, kisvárosi jellegű volt. 1881-ben indult meg az „olaszok, oroszok, románok, magyarok, szlovákok, görögök, lengyelek és törökök” nagy inváziója a Lower East Side-ra.⁶¹ A németül beszélő, főként zsidó

⁵⁹ Harry D. Biele: Report of the Executive Director to the Executive Committee, 1943. dec. 17., csatolva Harry D. Biele leveléhez, National Committee for Resettlement of Foreign Physicians – Dr. Alfred Cohn, New York City, 1943. dec. 22. Rockefeller Archive Center, Alfred E. Cohn Papers, RG 450 C661-U, Box 13, Folder 41.

⁶⁰ Biele: Report of the Executive Director to the Executive Committee, 1943. dec. 17. Uo.

⁶¹ *The WPA Guide to New York City*. New York: Random House, 1939. 109.

bevándorlókat New York Washington Heights nevű részének Inwood kerülete vonzotta. Különösen azokat, akik Dél-Németország társadalmilag szerény, vallásilag hagyományőrző kisvárosaiból érkeztek. Jellemző volt a német és a zsidó identitás közötti belső konfliktus, de a Washington Heights környékén a zsidó azonosságtudat volt az erősebb. A legtöbben 1937 és 1940 között telepedtek itt le, amikor tetőzött a zsidók menekülése a náci Németországból.⁶² A 150 000 zsidó-német menekültből több mint 20 000 ember költözött Washington Heights-ra, és ezzel alakult itt ki a világ talán legnagyobb zsidó-német települése.⁶³

A zsidó-német bevándorlók az egész országban tartották egymással a kapcsolatot német nyelvű újságjuk, az *Aufbau* [Felépítés] közvetítésével. A saját nemzedékükhöz tartozó nem-német szomszédaikkal ők már ápoltak némi minimális kapcsolatot, de gyermekeik és különösen az unokák a német közösségen kívül választottak házastársat, és a felekezeti hűség is egyre kevésbé volt fontos. Elhagyva a náci Németországot, de még inkább a II. világháború befejeztével a legtöbb zsidó-német elveszítette érzelmi kötélkeiket az óhazához, s bár szorosan kapcsolódott a német kultúrához, egyre inkább Amerikával azonosult. Az első nemzedék után Washington Heights már nem számított zsidó-német közösségnek.⁶⁴

A népesedési statisztikák szerint a New Yorkban élő, magyarnak születettek száma az 1890-es 16 857-ről 1920-ra a viszonylag stabil 123 175-re emelkedett.⁶⁵ Egy 1910-es statisztika szerint a magyar bevándorlók zöme (70%) zsidó volt, 20%-a katolikus és 10%-a protestáns.⁶⁶ A bevándorolt magyar zsidók sok szempontból különböztek a többi zsidótól, és nem-zsidó magyar bevándorló-társaik közelében éltek. A román származású amerikai író, Konrad Bercovici az 1920-as évek derekán feljegyezte: „Ebben a városban nagyszámú magyar származású zsidó él, és a legtöbbjük a magyar körzetben, keresztény testvéreik között. A magyar zsidók, bár vannak néhányan közöttük, akik szigorúan ortodoxok, sokkal liberálisabbak, mint a más nemzetekből származó zsidók. Az utolsó száz évben Magyarországon voltak vegyes házasságok. Még a magyar zsidó típusa is teljesen eltér minden más zsidóétól. Jiddisül sem beszélnek, nem ismerik

⁶² Steven Lowenstein: Foreword. In: Gloria DeVidas Kirchheimer – Manfred Kirchheimer: *We Were So Beloved: An Autobiography of a German Jewish Community*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1997. ix–x.

⁶³ Lowenstein: Foreword, x.

⁶⁴ Uo., xi–xii.

⁶⁵ Ira Rosenwaiké: *Population History of New York City*. Syracuse, N. Y.: Syracuse University Press, 1972. 202–204.

⁶⁶ Rosenwaiké: *Population History*, 123.

azt a nyelvet, amelyet a spanyol zsidókon kívül csaknem minden zsidó beszél. Itt a magyar zsidóknak külön zsinagógáik vannak, nem mintha az istentiszteleteik rítusa más volna, mint a többieké, hanem mert olyan ösztetartóak, és felsőbbrendűnek érzik magukat abból kifolyólag, hogy Magyarországon már akkor politikai egyenjogúsággal rendelkeztek, amikor más országokban a zsidóknak még nem voltak ilyen kiváltságaik.”⁶⁷

Ennek következtében a középosztályhoz tartozó emigráns magyarok, különösen a köztük élő kiváló tudósok a zsidó lét egy sajátosan magyar válfaját képviselték, gondolkodásukban jóval nyitottabbak voltak az aszimilálódásra.⁶⁸

A kvótatörvények drámai erővel éreztették hatásukat a náci Németországból, majd a '30-as évek végén Magyarországról menekülő zsidó-magyarok sorsára. A magyar-amerikai bevándorlási lehetőségek drasztikus csökkenése éppen azokat és éppen akkor sújtotta, akik és amikor a leginkább rászorultak volna az Egyesült Államok segítségére. A kvóta-törvények mellett jelentős szerepet játszott ebben az Amerikában ekkoriban növekvő félben lévő antiszemitizmus, amely kétszeresen is bezárta Amerika kapuit a menekülő zsidók előtt: először magyarként, másodszor zsidóként. Mégis, miközben az Egyesült Államok igyekezett az álláslehetőségeket saját állampolgárai számára fenntartani, egyre növekedett azoknak a szervezeteknek a száma, amelyek az új bevándorlóknak anyagi vagy erkölcsi segítséget igyekeztek nyújtani. Az egykor főként szakképzetlen munkásokból álló „magyar Amerika” a két világháború között fokozatosan új, értelmiségi, illetve professzionális elemekkel gazdagodott. A nagyvárosaiban élő sok százezernyi magyar között frissen érkező egyetemi tanárok, természetkutatók, orvosok, filmesek, zenészek, képzőművészek bukkantak fel, egyre nagyobb számban. Ha az általuk remélnél jóval kisebb számban is, a bevándorló magyarok a '30-as években és a '40-es évek elején döntően zsidók voltak, akik hálásak lettek a befogadó országban talált menedékért.⁶⁹

---

⁶⁷ Konrad Bercovici: *Around the World in New York*. New York: Century Company, 1924. 360–361.

⁶⁸ Hargittai István: *Az öt világformáló marslakó*. Budapest: Vince, 2006. 307–312.

⁶⁹ E dolgozatban támaszkodtam *Kettős kivándorlás. Budapest – Berlin – New York 1919–1945* című könyvem részleteire (Budapest: Gondolat, 2015).